

РЕСУРСНО-ЕНЕРГЕТИЧНА ПРОБЛЕМА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ СКЛАДОВІ

Г.О. Бардиш, канд. екон. наук, Т.В. Бардиш, Т.Г. Васильєва

Для України ресурсно-енергетична проблема є однією із найважливіших, тому що енергоресурсів на одиницю валового внутрішнього продукту (ВВП) споживається у 3-5 разів більше, ніж у розвинутих країнах, а матеріаломісткість ВВП на душу населення у 2-3 рази вища.

За останні десять років в Україні відбулося зменшення виробництва електроенергії з 298,5 млрд. кВт/год. до 172 млрд. кВт/год., або на 127 млрд. кВт/год., що становить 57,4 % від базового рівня. Якщо у 1990 р. при потужності теплових електростанцій (ТЕС) 37,1 млн. кВт, ними було вироблено 211,6 млрд. кВт/год., то у 2000 р. відповідно при потужності 36,3 кВт/год. тільки 82,6 млрд. кВт/год., або на 129 млрд. кВт/год. менше. Таким чином все падіння виробництва електроенергії відбулося за рахунок ТЕС.

Атомні електростанції (АЕС) при виведенні із експлуатації потужностей на 2 млн. кВт збільшили виробництво електроенергії у 2000 р. на 1,1 млрд. кВт/год. Потужності гідроелектростанцій (ТЕС) за цей період залишились на одному рівні – 4,7 млн. кВт, а виробництво електроенергії зросло на 0,8 млрд. кВт/год.¹

Основна причина падіння виробництва електроенергії на ТЕС полягає у зменшенні видобутку енергетичного вугілля за аналізований період у 2 рази – з 164,8 млн. т до 81 млн. т².

Вугільна промисловість України все останнє десятиріччя була залишена державою сам на сам з проблемами минулого і вимогами сучасного. Проте без державного регулювання (допомоги) ця галузь продовжує падати “у прірву”, тут постають нові проблеми. Зростаючий дефіцит енергетичного вугілля покривається не менш дефіцитним імпортом природним газом, нафтою, мазутом, що спалюються у котлах ТЕС, ще більше піднімаючи і так досить високий рівень залежності базових галузей економіки країни від імпорту.

Електростанції, які працюють в Україні на вугіллі, виробляють найдешевшу електроенергію. Собівартість від світового 1 кВт становить 58 %. Проте потрібні капіталовкладення в боротьбу із забрудненням навколишнього середовища і оновлення шахтно-видобувного і вуглезбагачувальних фондів вимагають оновлення основні фонди і ТЕС.

Науково-технічний прогрес, підвищення якості продукції, поліпшення умов праці, інтенсифікація усього суспільного виробництва визначаються (оцінюються) рівнем розвитку енергетики, основою якої є паливна база. Тому закономірно, що у всіх розвинених країнах інвестиції у паливно-енергетичний комплекс (ПЕК) становлять близько 40 % сумарних капітальних вкладень у промисловість. Але темпи розвитку ПЕКу України за минуле десятиріччя за всіма ознаками не сприяли підвищенню ефективності електроємності національного ВВП.

¹ Статистичний щорічник. Україна, 2000. – К.: Техніка, 2000. – С. 88, 108, 109.

² Фондовий ринок. – 2002. – № 13. – С. 20.

Важливе місце в економіці України з позиції енерго- і матеріаломісткості займає гірничо-металургійний комплекс. Українська металургія продовжує залишатися найвідсталішою.

Так, у Японії 100 % сталі виплавляється в конверторах і електропечах, а переробну заготовку на 88 % одержують у машинах безперервного литва із загального обсягу 130 млн. т. Україна ж – батьківщина методу безперервного литва одержує лише 15 %.

В Україні майже 70 % металу виплавляється у мартенах, а 84 % експортної заготовки виробляють у слябінгах і блюмінгах. Тому у нас енергетична складова собівартості однієї тонни першородного металу становить 60-70 %, а у Японії – 20-25 %. Це означає, що енергетична місткість нашого металу втричі перевищує японську. І не тільки японську.

Будь-яка економічна політика промислово-розвинутих країн, у тому числі галузева, має дві основні складові: першу – інженерно-технологічний рівень виробництва, другу – місце вітчизняної промисловості у світовому поділі праці. Потреба удосконалення інженерно-технологічного рівня гірничо-металургійного комплексу, його переоснащення у відповідності з вимогами часу сумнівів не викликає. Для цього потрібні інвестиції і ефективне державне регулювання з урахуванням ринкових пріоритетів. Що стосується другої складової, то тут треба дещо з'ясувати.

Потужності України для виплавки сталі у 1990 р. були за фактом 52,6 млн. т, внутрішнє споживання металопродукції у 2001 р. – близько 3,9 млн. т., у той час як у 1990 р. – понад 26 млн. т. Безумовно, Україна у найближчі 10 років не буде споживати стільки металу, як у 1990 р. Вона не буде споживати його на внутрішньому ринку і стільки як Франція, Італія, Великобританія або Німеччина. Ці країни, як і інші, не поступаються своїм ринком. То чи доцільно нам тримати такий великий надлишок потужностей металургійного комплексу з надією, що колись хтось поступиться нам своїми здобутками, своїм ринком та ін. Крім цього, існують відповідні критерії, згідно з якими відомо, що економічно вигідно на внутрішньому ринку споживати продукцію, яку виробляє гірничо-металургійний комплекс, у межах 80 %, і тільки 20 % відправляти на експорт. Ця пропорція існує у промислово-розвинутих країнах. В Україні же навпаки – 20 % споживається на внутрішньому ринку і 80 % експортується. При такій пропорції вся наша індустрія не буде мати розширеного відтворення. Це потрібно ще й тому, що зношення основних фондів у базових галузях досягло всіх можливих і неможливих меж.

Подібна ситуація і в інших галузях економіки (машинобудівний, нафтохімічний, агропромисловий комплекси та ін.), де матеріало- і енергоємність у 3-5 разів вища, ніж у економічно розвинутих країнах.

Висока енерговитратність української економіки зумовила і таку економічну проблему, як порівняно низька валютна ефективність її експорту, значна частина якого (майже 50 %) припадає на гірничо-металургійний комплекс із низькотехнологічною і високою енерго- і матеріаломісткою продукцією (в основному із чорних металів). Для забезпечення такого експорту Україна змушена закуповувати за кордоном (імпортувати) енергоносії у великих обсягах. Отже, енергетично неефективна структура вітчизняного

експорту продукції металургійного комплексу створила ще один “феномен” – високу імпортомісткість експорту. Майже 45 % від загального українського імпорту припадає на закупівлю природного газу, нафти, кам’яного вугілля та інших видів мінерального палива. Такий імпорт енергоносіїв необхідно вважати критичним. При цьому треба мати на увазі, що на предмети українського імпорту технологічного спрямування (технології, устаткування), які підвищують продуктивність і ефективність національного валового продукту (ВВП) країни, припадає лише близько 15 % від всього імпорту.

Не менш негативним чинником є надходження енергоносіїв в Україну з одного джерела – з Росії або через її територію. В торгівлі з Росією у структурі українського імпорту енергоносіїв – в межах 70 %. Провідні розвинені країни світу не допускають великої залежності від одного джерела надходжень, а використовують одночасне надходження з багатьох інших. Для країн Західної Європи показником максимальної такої залежності вважається 10-15 %, для США частка основного нафтопостачальника, Латинської Америки, не перевищує 25-35 %.

Наявність лише одного джерела постачання зменшує можливість геополітичного маневру і збільшує одноосібний вплив або диктат продавця. Тим більше, коли продукт стратегічний і для його здійснення потрібний тривалий період часу.

Отже, Україні потрібна науково виважена програма дій на наступне десятиріччя, яка б в законодавчому порядку передбачала впровадження масштабних заходів переходу на сучасні технології випуску конкурентної продукції з низькою матеріало- і енергоємністю у відповідному експортному та імпортному середовищі. Потрібно створити сприятливі умови для інвесторів з урахуванням пріоритетів базових галузей і, у першу чергу, ПЕК, модернізації і переозброєння діючого виробництва, що відкриє дорогу державним та іноземним інвестиціям і приватному капіталу, як вітчизняному, так і зарубіжному.

Іноземні кредити потрібно спрямовувати на інвестиції в імпортозамінюючі та експортоспроможні виробництва.

Необхідно законодавчо заборонити використання зовнішніх запозичень держави для фінансування поточних бюджетних витрат, надавати перевагу виробничому спрямуванню зовнішнього кредитного фінансування під гарантії держави.

Потрібно обмежити і поступово відмовитися від отримання іноземних кредитів на покриття дефіциту бюджету. Впровадити на законодавчій основі сприятливий режим оподаткування на період модернізації, реконструкції і створення нових виробничих потужностей на основі сучасних технологій, а також звільнити від податків на період сплати кредитів.

Список літератури

1. Голос України. – 2002. – № 62, 63, 64. – С. 4, 8.
2. Статистичний щорічник. Україна, 2000. – К.: Техніка, 2000. – С. 88, 108, 109.
3. Фондовий ринок. – 2002. – № 13. – С. 20.